

УДК 342.9.078.3:[346.2:364](477)
DOI 10.33244/2521-1196.14.2019.71-78

Л. М. Попова,
к.е.н., доцент,
Харківський національний університет
будівництва та архітектури,
ORCID ID 0000-0001-8255-8363

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Статтю присвячено висвітленню ряду проблем, пов'язаних зі становленням соціального підприємництва в Україні, його правовим регулюванням та здійсненням контролю у сфері соціального підприємництва. Акцентовано увагу на особливостях здійснення контролю у сфері соціального підприємництва щодо забезпечення безперешкодного доступу маломобільних груп населення до об'єктів соціальної інфраструктури.

Ключові слова: адміністративно-правові засади контролю, підприємницька діяльність, соціальне підприємство, маломобільні групи населення, аудит доступності.

Л. Н. Попова. Административно-правовые основы контроля в сфере социального предпринимательства

Статья посвящена рассмотрению ряда проблем, связанных со становлением социального предпринимательства в Украине, его правовым регулированием и осуществлением контроля в сфере социального предпринимательства. Акцентировано внимание на особенностях осуществления контроля в сфере социального предпринимательства по обеспечению беспрепятственного доступа маломобильных групп населения к объектам социальной инфраструктуры.

Ключевые слова: административно-правовые основы контроля, предпринимательская деятельность, социальное предпринимательство, маломобильные группы населения, аудит доступности.

Метою статті є дослідження особливостей здійснення соціального підприємництва в Україні, а також адміністративно-правових засад контролю у сфері соціального підприємництва.

Постановка проблеми. Соціально орієнтована парадигма управління розвивається в Україні ще з часів отримання незалежності, коли набула статусу незалежної держави з великими можливостями та перспективами. Однак у процесі становлення Української держави питання соціальної відповідальності підприємництва супроводжувалися виникненням різних багатоаспектних проблем, що заважали забезпеченню підтримки соціальної ініціативи.

Аналіз останніх досягнень. Вивченням та дослідженням соціального підприємництва займалися такі вчені, як Б. Андерсон, Д. Барштейн, Дж. Вей-Скіллерн, М. Діз,

С. Х. Елворт, В. О. Кокоть, Дж. Макклург, Дж. Майр, В. А. Никифорак, Дж. Остін, Г. Сефенсон, В. В. Смаль, Ф. Спреклі, Ж.-Б. Сэй, Й. А. Шумпетер та ін. Але чимало питань щодо здійснення контролю у сфері соціального підприємництва в сучасних умовах господарювання досі ще повним обсягом не вирішено.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні питання соціальної відповідальності бізнесу є одним з надзвичайно важливих питань на шляху розбудови та розвитку будь-якої соціально та економічно розвиненої країни, в якій підприємництво може стати одним із суб'єктів соціальних послуг та поряд з державою і громадськими організаціями відігравати вагомий роль у захисті прав громадян нашої країни.

Категорія «соціальне підприємництво» використовується в широкому сенсі щодо різноманітного спектра ініціатив. Одні фахівці пов'язують вказане поняття з діяльністю неприбуткових організацій, інші – з діяльністю неприбуткових організацій, які розпочали вести комерційну діяльність, щоб використати отримані кошти для реалізації своєї мети; а деякі – з діяльністю власників бізнесу, які інтегрують соціальну відповідальність у свою підприємницьку діяльність [1]. На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо трактування соціального підприємництва й серед науковців, що ускладнює подальше дослідження та вирішення певних проблем і завдань.

Сам термін «соціальне підприємництво» є відносно новим, оскільки виник наприкінці ХХ століття та об'єднав проведення традиційного підприємництва, метою якого є отримання прибутку та вирішення соціальних потреб.

Ж.-Б. Сэй, Й. А. Шумпетер визначають соціальне підприємництво як традиційне підприємництво, націлене на отримання прибутку та благодійної діяльності, покликаної вирішувати соціальні проблеми суспільства і сприяти появі позитивних соціальних зрушень [2, с. 721–726], а Дж. Майр – широкий процес, який включає в себе комбінацію ресурсів для створення можливостей прискорення соціальних змін і/або задоволення соціальних потреб; інноваційна модель надання продуктів та послуг, спрямованих на задоволення базових потреб (прав), що залишилися поза увагою політичних та економічних інституцій [3, с. 36–44]. Дж. Остін, Г. Сефенсон, Дж. Вей-Скіллерн трактують соціальне підприємництво як інноваційну діяльність, орієнтовану на створення соціальної вартості, яку можуть здійснювати неприбуткові, прибуткові організації та урядові установи [4, с. 1–22]. С. Х. Елворт вважає, що соціальне підприємництво є різновидом підприємництва, основу якого становлять важливі соціальні характеристики [5, с. 260–282; 1]. Д. Барштейн визначає соціальне підприємництво як процес, за допомогою якого громадяни створюють або трансформують установи для вирішення таких соціальних проблем, як бідність, неграмотність, деградація довкілля, порушення прав людини, корупція, з метою покращення життя багатьох людей [6, с. 1].

М. Діз і Б. Андерсон виділяють дві основні дослідницькі школи соціального підприємництва: 1) школу соціальних підприємств і 2) школу соціальних інновацій [7, с. 1–28]. Представники першої школи фокусують свої дослідження на таких напрямках, як способи одержання доходу некомерційними організаціями та соціальні проекти комерційних підприємств. За обома напрямками соціальний підприємець розглядається як індивід, що організовує й управляє бізнесом, націленим на досягнення соціальних цілей. Представники школи соціальних інновацій більше акцентують увагу на інноваційних, новаторських способах розв'язування соціальних проблем і розглядають соціальних підприємців як носіїв перетворень, які здатні викликати структурні й системні зміни в

суспільстві. При цьому автори наголошують на тому, що обидва напрями доповнюють один одного [7, с. 1–28].

На основі аналізу досліджень соціального підприємництва різних вчених, можна зробити висновок, що соціальне підприємництво – це інноваційна підприємницька діяльність суб'єктів підприємництва, яка здійснюється завдяки певним соціальним трансформаціям з метою покращення ситуації в соціальній сфері (вирішення певних соціальних проблем), досягнення соціального ефекту, а також забезпечення соціально-економічної стабільності.

Оскільки поняття «соціальне підприємство» офіційно не закріплено в нормативно-правовому полі України, то діяльність суб'єктів соціального підприємництва регулюється законодавством, що стосуються підприємств чи організацій відповідно до організаційних форм юридичної особи, за якими вони зареєстровані [8]. Результати дослідження показали, що діючі соціальні підприємства оформлені юридично як: 1) фізичні особи – підприємці; 2) громадські організації; 3) підприємства громадського об'єднання; 4) приватні підприємства; 5) товариства з обмеженою відповідальністю; 6) благодійні організації; 7) організації громадського об'єднання; 8) державні підприємства; 9) сільськогосподарські кооперативи та 10) громадські спілки [9].

В Україні значна кількість соціальних підприємств працює на базі громадських та благодійних об'єднань, що надають різноманітні послуги фізичної, психологічної, трудової реабілітації людям з інвалідністю, випускникам інтернатних закладів, неповнолітнім мамам тощо [10]. Це можна пояснити наявністю відповідних норм у чинному законодавстві, які дозволяють займатися підприємницькою діяльністю. Так, відповідно до статті 21 Закону України «Про громадські об'єднання» громадські об'єднання мають право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню, хоча у статті 1 вказаного закону зазначається, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством та його основною метою не є одержання прибутку [11]. Пунктом 4 статті 16 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [12] передбачається, що благодійні організації мають право здійснювати господарську діяльність без мети отримання прибутку, що сприяє досягненню їхніх статутних цілей. Згідно з пунктом 4.2 статті 133 Податкового кодексу України доходи (прибуток) неприбуткових організацій спрямовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами [13].

Однак прибуток, отриманий громадськими і благодійними організаціями не може бути розподілений між їхніми засновниками та членами, а має бути спрямований виключно на реалізацію статутної діяльності таких організацій [10].

У рамках цього дослідження акцентується увага на особливостях здійснення контролю у сфері здійснення соціального підприємництва щодо забезпечення безперешкодного доступу маломобільних груп населення до об'єктів соціальної інфраструктури (житла, громадських і виробничих будинків, а також інших будівель та споруд, у тому числі спортивного призначення, місць відпочинку, культурно-видовищних та інших установ і закладів) і користування дорожньо-тротуарною мережею, транспортом, засобами зв'язку й інформації.

За даними міжнародного рейтингу Світового банку «Doing Business», Україна 2018 року продемонструвала найбільше зростання показників за компонентом «отримання дозволів на будівництво» (+105 позицій зі 140 на 35), що є найбільшим показником зростання за цим компонентом серед усіх інших країн. Доцільно нагадати, що рейтинг Світового банку «Doing Business» – це результат щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності на базі 10 індикаторів у 190 країнах світу. Компоненти рейтингу оцінюють нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств упродовж усього життєвого циклу, та їхнє фактичне використання на практиці. На офіційному веб-сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України вказано, що підвищення позиції України у рейтингу Світового банку «Doing Business» є одним з ключових стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [14].

Незважаючи на те, що будівництво в Україні здійснюється активно, вимоги щодо забезпечення безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури для людей з інвалідністю і маломобільних груп населення не дотримуються. До маломобільних груп населення належать не тільки люди з інвалідністю (тобто особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями), які під час взаємодії з різними перешкодами не можуть на повну силу та ефективно брати участь у житті суспільства на рівні з іншими, а й люди з тимчасовим порушенням здоров'я, які не постійно, а лише деякий час не можуть самостійно пересуватися чи орієнтуватися у просторі, отримувати певні послуги чи інформацію (люди похилого віку, вагітні жінки, батьки, що доглядають за маленькими дітьми, або користуються дитячими візками, люди з багажем, люди, що перебувають під впливом стресу, люди, які не орієнтуються на місцевості, неуважні люди з телефонами, навушниками та іншими гаджетами, люди, що перебувають у стані алкогольного сп'яніння тощо). Отже, соціальне підприємництво у напрямі допомоги маломобільним групам населення є надзвичайно актуальним, адже до таких груп населення може належати кожний.

Вимоги створення безперешкодного доступу соціальної інфраструктури для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення регламентуються такими законодавчими та іншими нормативно-правовими актами: Конвенція Організації Об'єднаних Націй (ООН) про права людей з інвалідністю; Конституція України; закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; «Про соціальні послуги»; «Про регулювання містобудівної діяльності»; «Про будівельні норми»; «Про архітектурну діяльність»; «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»; Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року; укази Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» тощо.

Крім того, нормативна база створення безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури для маломобільних груп населення складається з ряду Державних будівельних норм: 1) ДБН В.2.2-17:2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення»; 2) ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій»; 3) ДБН В.2.2-9:2009 «Громадські будинки і споруди»; 4) ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів»; 5) ДСТУ-Н В.2.2-31:; 6) ДСТУ Б ISO 21542:2013 «Будинки і споруди.

Доступність і зручність використання»; 7) ГБН В.2.3-37641918-555:2016 «Автомобільні дороги транспортні розв'язки в одному рівні проектування».

Відповідно до цієї законодавчої та нормативної бази розробляються універсальні ознаки доступності: 1) вільне пересування відкритим простором; 2) відсутність сходів на тротуарах; 3) пониження в місцях перетину пішохідних шляхів / тротуарів з проїжджою частиною; 4) тротуари, ширина яких становить не менше 1,50–1,80 м; 5) наявність визначених місць для паркування автомобілів осіб з інвалідністю; 6) доступна інформація щодо простору, об'єктів та послуг, що надаються; 7) доступні входні групи: відсутність сходів або наявність пандусу (кут нахилу 8 відсотків); 8) входи / виходи, двері доступні для проїзду колісного крісла (мінімум 80 см); 9) відсутність порогів, широкі двері, широкі коридори; 10) доступ до усіх поверхів у приміщенні (через ліфти, ескалатори, пандуси тощо); 11) наявність універсальної туалетної kabіни; 12) можливість отримання послуг та комунікацій. Висота розташування 90–120 см.

Умовами доступності для маломобільних груп населення є такі: фізична можливість потрапляння на об'єкт та пересування у ньому й на прилеглий території; фізична безпека під час потрапляння на об'єкт, пересування у ньому й на прилеглий території та у разі отримання послуг; фізична можливість отримання послуг маломобільними групами населення; можливість вільного отримання інформації про об'єкт та послуги, що надаються; вільна навігація (орієнтування) на об'єкті та на прилеглий території.

Однак на практиці під час планування та будівництва об'єктів соціальної інфраструктури універсальні ознаки доступності не виконуються. У зв'язку з цим існує необхідність проведення відповідних контрольних процедур (так званого аудиту доступності об'єктів), метою якого має бути перевірка проєктів, побудованих чи реконструйованих будинків і споруд, які належать до соціальної інфраструктури. У сучасних умовах наближення України до Європейського співтовариства пропагандується захист прав людини і громадянина, аудит доступності об'єктів у нашій країні повинен бути націлений на перевірку дотримання встановлених вимог та забезпечення прав людей з інвалідністю і маломобільних груп населення та їхнього безперешкодного доступу до вказаних будинків і споруд.

Висновки і пропозиції. Неточність та неузгодженість законодавчих актів, відсутність змін до Податкового кодексу України та спеціальних законів, що регулюють діяльність, зокрема неприбуткових організацій, вимагають уточнення ряду питань щодо здійснення соціального підприємництва та ставлять під загрозу функціонування таких соціальних підприємств. Крім того, існує нагальна необхідність у здійсненні контролю у сфері соціального підприємництва.

Необхідною умовою здійснення підприємництва та іншої господарської діяльності у сфері будівництва будинків і споруд є створення на державному рівні відповідного забезпечення щодо обов'язкового виконання безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури для маломобільних груп населення; здійснення аудиту доступності об'єктів ще на етапі проєктних робіт щодо створення будинків і споруд, які належать до соціальної інфраструктури, і вже побудованих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смаль В. В. Соціальне підприємництво: підходи до визначення та ідентифікації / В. В. Смаль, В. О. Кокоть // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 5. – С. 69–74.
2. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Экономические софизмы. Экономические гармонии / Ж.-Б. Сэй. – Москва : Дело, 2000. – 232 с.
3. Mair J. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight / J. Mair, I. Marti // Journal of World Business. – 2006. – № 41(1). – Pp. 36–44.
4. Austin J. Social and commercial entrepreneurship: the same, different or both? / J. Austin, H. Stevenson, J. Wei-Skillern // Entrepreneurship Theory and Practice. – 2006. – Vol. 30 (1). – Pp. 1–22.
5. Alvord S. H. Social entrepreneurship and societal transformation: An exploratory / S. H. Alvord, L. D. Brown, C. W. Letts // The Journal of Applied Behavioral Science. – 2004. – № 40. – Pp. 260–282.
6. Bornstein D. Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know? / D. Bornstein, S. Davis. – Oxford University Press. Kindle Edition, 2010. – 147 p.
7. Dees J. G. Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought / J. G. Dees, B. B. Anderson // ARNOVA Occasional Paper Series. – 2006. – Vol. 1. – Issue 3. – Pp. 1–28.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України : від 15.05.2003 № 755-IV [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15/page>
9. Гусак Н. Соціальне підприємництво в Україні : звіт за результатами дослідження / Н. Гусак, В. Кузнєцова, Т. Стеценко. – Київ : Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Школа соціальної роботи НаУКМА, ГО «Молодіжний центр з трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ ХХІ», 2016. – 45 с.
10. Гулевська-Черниш А. Соціальне підприємництво: європейський зліт vs український реалізм [Електронний ресурс] / А. Гулевська-Черниш // Новини ZN.UA : від 16.03.2018. – Режим доступу : https://dt.ua/SOCIUM/socialne-pidpriyemnictvo-yevropeyskiy-zlit-vs-ukrayinskiy-realizm-272250_.html
11. Про громадські об'єднання : Закон України : від 22.03.12 № 4572-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
12. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України : від 05.07.2012 № 5073-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
13. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
14. Рейтинг Світового банку Doing Business / Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>

REFERENCES

1. Smal', V. V. & Kokot', V. O. (2016), «Social entrepreneurship: approaches to definition and identification», *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, Vol. 5, pp. 69–74. [in Ukr.]
2. Séy, ZH.-B. (2000), *Traktat po politicheskoy ekonomii. Ekonomicheskiye sofizmy. Ekonomicheskiye garmonii* [Political economy treatise. Economic sophisms. Economic harmony], Delo, Moscow [in Russ.]
3. Mair, J. & Marti, I. (2006), «Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight», *Journal of World Business*. No 41(1), pp. 36–44.
4. Austin, J., Stevenson, H. & Wei-Skillern, J. (2006), «Social and commercial entrepreneurship: the same, different or both?», *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 30(1), pp. 1–22.
5. Alvord, S. H., Brown, L. D. & Letts, C. W. (2004), «Social entrepreneurship and societal transformation: An exploratory», *The Journal of Applied Behavioral Science*, No 40, pp. 260–282.
6. Bornstein, D. & Davis, S. (2010), *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?*, Oxford University Press. Kindle Edition.
7. Dees, J. G. & Anderson, B. B. (2006), «Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought», *ARNOVA Occasional Paper Series*, Vol. 1, Issue 3, pp. 1–28.
8. Law of Ukraine «On State Registration of Legal Entities, Individuals – Entrepreneurs and Public Associations» № 755-IV (2003, May 15), Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15/page> [in Ukr.]
9. Husak, N., Kuznyetsova, V. & Stetsenko, T. (2016), *Sotsial'ne pidpryyemnystvo v Ukrayini: zvit za rezul'tatamy doslidzhennya* [Social entrepreneurship in Ukraine: report made as a result of the research], Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Shkola sotsial'noyi roboty NaUKMA, HO «Molodizhnyy tsentr z transformatsiyi sotsial'noyi sfery « «SOTSIUM KHKH», Kiev. [in Ukr.]
10. Hulevs'ka-Chernysh, A. (2018), «Social entrepreneurship: European take-off vs Ukrainian realism», *Novyny ZN.UA*, 16.03.2018. – Retrieved from : https://dt.ua/SOCIUM/socialne-pidpryyemnyctvo-yevropeyskiy-zlit-vs-ukrayinskiy-realizm-272250_.html [in Ukr.]
11. Law of Ukraine «On Public Associations» № 4572-VI (2012, March 22), Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> [in Ukr.]
12. Law of Ukraine «On Charitable Activity and Charitable Organizations» № 5073-VI (2012, August 5), Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> [in Ukr.]
13. Tax Code of Ukraine № 2755-VI (2010, December 2), Verkhovna Rada of Ukraine. – Retrieved from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukr.]
14. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), «World Bank Doing Business Rating». – Retrieved from : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness> [in Ukr.]

L. N. Popova. Administrative and legal bases of control in the field of social entrepreneurship

The article is devoted to the coverage of a number of problems related to the formation of social entrepreneurship in Ukraine, its legal regulation and the implementation of control in the field of social entrepreneurship.

It is noted in modern conditions, social entrepreneurship is gaining popularity due to the fact that it helps to meet the socio-economic needs of the population. It is investigated that the concept of "social enterprise" is not officially incorporated in the legal and regulatory framework of Ukraine, therefore the activities of social entrepreneurship subjects are regulated by the legislation concerning enterprises or organizations according to the organizational forms of the legal entity for which they are registered.

The author focuses on the peculiarities of exercising control in the field of social entrepreneurship in order to ensure unimpeded access of small-scale population groups to social infrastructure objects.

Key words: *administrative and legal bases of control, entrepreneurial activity, social entrepreneurship, small-scale population groups, audit of accessibility.*

Стаття надійшла до редколегії 10 квітня 2019 року